

**Nieuwsbrief
nr. 22 / november 2024**

Beste Vrienden,

Aan de vooravond van de Advent in december en het Octaaf van St. Gerlach in januari, is er het nodige te doen in en rond St. Gerlach. Tot 18 november loopt in het heiligdom onze tentoonstelling over Begraven in het Heuvelland. Van de Gerlachuslezing, die Maurice Heemels naar aanleiding van deze tentoonstelling op 14 oktober jl. gaf, treft u in deze nieuwsbrief een verslag aan. Op 19 november wordt deze tentoonstelling afgebroken en op 20 november begint een nieuwe tentoonstelling over kinderkleding uit diverse werelddelen. Verder is er op 17 oktober een Adventsconcert (meer informatie over dit alles elders in deze nieuwsbrief).

Goed om te noteren is ook dat we op **23 november 2024** gaan "*Planten voor St. Gerlach*". Iedereen is daarvoor van harte welkom. We vertrekken dan om 08.00 uur in de ochtend vanaf de parochiekerk van St. Gerlach te voet naar het klooster van de contemplatieve zusters "Regina Pacis" in Valkenburg. Na een uur lopen zullen we daar de H. Mis en daarna de inzegening en aanplant van een nieuwe fruitboomgaard bijwonen. In deze nieuwsbrief treft u informatie aan over dit bijzondere klooster en haar bewoners en over deze plantdag. Rond het middaguur zijn we terug in Houthem-St. Gerlach voor een lunch in de parochiezaal, waarna we de door Vrienden van St. Gerlach gedoneerde bloembollen in het kruiswegparkje naast het kerkhof zullen aanplanten. Tenslotte in deze nieuwsbrief een volgende stap in ons onderzoek naar kluizenaars uit het verleden, waarmee we de kluizenaar en pelgrim St. Gerlach beter willen leren begrijpen.

Met vriendelijke groet,

Vrienden van St. Gerlach

PLANTEN VOOR ST. GERLACH (23 NOVEMBER 2024)

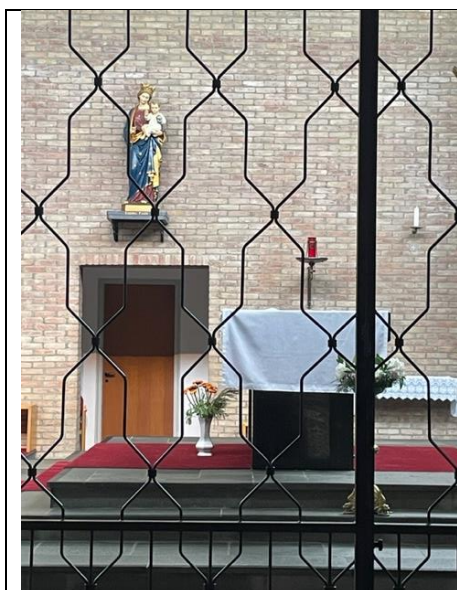
Zoals u allicht heeft gezien, is recent een informatiebord geplaatst in het kruiswegparkje. Een volgende stap bij de inrichting van het parkje is de aanplant op 23 november 2024 in de namiddag van de bollen voor St. Gerlach in het parkje, die met Pasen in 2025 het parkje in kleur moeten gaan zetten. Maar voordat we die dag de bollen gaan planten, worden er eerst bij de priorij Regina Pacis in Valkenburg 39 fruitbomen aangeplant op een weide die op die dag aan St. Gerlach zal worden gewijd. Hieronder eerst wat informatie over dit klooster en daarna over de plantdag.

FRUITBOMEN VOOR ST. GERLACH (PRIORIJ REGINA PACIS)

In 1957 kwam het klooster Regina Pacis aan de Oud- Valkenburgweg gereed en konden de slotzusters van de Benedictinessen van de altijddurende aanbidding van het Heilig Sacrament vanuit hun klooster in het centrum van Valkenburg verhuizen naar het aan de rand van Valkenburg gelegen nieuwe klooster. Vanaf de 17^e eeuw aanbidden de slotzusters van deze congregatie het H. Sacrament om eerherstel voor de smaad en vernedering die Christus door mensen wordt aangedaan.

Vanaf 22 september 2007 wonen de zusters Benedictinessen samen met de contemplatieve zusters Dienaressen van de Heer, in Nederland ook als “de blauwe zusters” bekend. De zusters Dienaressen werden uitgenodigd om het klooster in stand te houden en in de toekomst zullen ze het klooster overnemen. De zusters delen samen het koorgebed, de Heilige Mis en de huishoudelijke taken. We bezochten eerder dit jaar, op 17 mei 2024, de Blauwe Zusters. De gebedsintentie van de zusters Dienaressen is voor de waardigheid van de mens en, in navolging van de Benedictinessen, bidden zij ook voor eerherstel van het sacrament van de Eucharistie.

Links: kapel van Priorij Regina Pacis met beeld van Maria, Koningin van de Vrede.

Midden: afbeelding St. Gerlach in Priorij Regina Pacis met onder in het medaillon het textielrelik van St. Gerlach, dat de zusters in 2016 ontvingen.

Op 17 september 2016, de feestdag van de H. Hildegard van Bingen, ontvingen de blauwe zusters (apostolische tak) een textielrelik van St. Gerlach (zie foto hieronder). Dat relik hebben ze gebracht naar de blauwe zusters van de contemplatieve tak (de slotzusters) in Regina Pacis.

Het knippen van het textiel en de ontvangst van het relik door de blauwe zusters op 17 september 2026

De contemplatieve zusters Benedictinessen en Dienaressen zijn zich er bewust van dat zij onderdeel zijn van de katholieke gemeenschap van Valkenburg en Houthem-St. Gerlach. Zij bidden ook voor deze gemeenschap en hebben in december 2022 een in de tuin van het slotklooster gebouwde kluis aan de heilige kluizenaar van het Geuldal, St. Gerlach, gewijd. De blauwe zusters hebben bovendien de levensbeschrijving van St. Gerlach (de Vita) in het Spaans vertaald en in een mooie uitgave opgenomen.

De vertaling van de Vita Beati Gerlaci Eremitae door de blauwe zusters in het Spaans.

Toelichting van de zusters bij het relik van St. Gerlach in de kloosterkerk van Regina Pacis.

Hieronder treft u de toespraak aan van één van de Benedictijnen van klooster Benedictusberg te Vaals bij de inzegening van de aan St. Gerlach gewijde kluis op 14 december 2022:

In het Evangelie van Lucas lezen we: “Jezus ging de bergen in om daar te bidden en Hij bracht de nacht door in gebed” (Lk. 6,12). Elke christelijke roeping is een navolging van Christus. En er staat in dit ene zinnetje genoeg voor sommigen om er hun hele leven mee te vullen omdat er een grote intimiteit in deze woorden verborgen ligt. Jezus trok zich terug in de eenzaamheid en in de stilte, twee noodzakelijke voorwaarden om tot een grotere intimiteit met God te komen. Men moet tijd vrij durven maken voor God: tussen alle wisselvalligheden zich vrij maken voor Hem. Vluchten uit de wereldse slavernij van de haast en urgentie, zodat alle zaken weer de tijd krijgen die ze nodig hebben en de mens tot zichzelf en vervolgens tot God kan komen.

Hebben we dan hier te maken met egotrippers? Overbodige, onnutte lieden, egoïsten die alleen denken aan hun eigen heiligheid? Dat verwijt komen we regelmatig tegen in de loop der geschiedenis en het is steeds gebruikt om de beschouwende religieuzen te verdrijven en te vervolgen. Als ze dan onnuttig of overbodig zijn, waarom worden ze steeds als eerste bestreden door de vijanden van de Kerk? Is dat niet omdat juist die vijanden beseffen welke invloed er van hen uitgaat? Steeds weer wordt er gedacht: Pak het hart van de Kerk aan en deze zal sterven aan bloedarmoede. Zij begrijpen dat wat voor de wereld niet nuttig is, in werkelijkheid van het grootste belang blijkt: contemplatieve religieuzen bevinden zich in het hart van de Kerk.

Iemand die zich terugtrekt om de mensen af te stoten of te vluchten voor de wereld, doet dit niet als navolging van Christus, maar uit egoïsme. Maar iemand die de eenzaamheid in gaat om God te zoeken, zal in God dieper met alle mensen verbonden zijn. Geheel volgens de spreuk van Evagrius van Pontus (4^e eeuw) staat er in de statuten van de Kartuizers: “Van alle gescheiden, zijn wij met allen verenigd, zodat wij plaatsvervangend voor allen, voor God staan”. Dat geldt voor alle contemplatieven.

Wij bidden dat we afstand kunnen doen van onze beslommeringen om tijd en ruimte voor God te kunnen maken. Een beschouwend leven bestaat erin om in alles God te zoeken. Het gaat er niet om vrij van God te zijn, maar om vrij voor God te zijn. Elke gelovige wordt door Christus aangespoord om in zijn binnenkamer te gaan en daar tot de hemelse Vader in het verborgene te bidden. Voor een intiemer contact met God zijn momenten van stilte en afzondering noodzakelijk. De afzondering mag geen afstoting van de wereld of vlucht voor de mensen zijn. Integendeel. Hoe meer wij intiem met God verbonden zijn in de binnenkamer van ons hart, des te meer zijn we met de naasten verbonden in wie God ook woont.

De uiterlijke eenzaamheid begunstigt het innerlijk zwijgen om zijn geest van alles vrij te maken wat niet God is of niet naar God leidt. Zolang wij nog met ons “ik”, met onze gevoeligheid, onze nutteloze gedachte, onze ingebeelde wensvoorstellingen bezig zijn, zijn wij nog niet op God geconcentreerd. Elke christen moet streven naar een innerlijk zwijgen om de geest vrij te maken voor God. Maar onze innerlijke stilte wordt voortdurend verstoord door het gebabbel in ons hoofd. We hebben een leuteraar die zich met alles bemoeit, alles beter weet, altijd commentaar levert op wat we doen. Die leuteraar zijn we zelf. Maar om Gods stem in het

binnenst van ons hart te kunnen horen, zal deze tot zwijgen gebracht moeten worden. Eenzaamheid en stilte geven een grotere verbondenheid. In onze tijd worden de contacten veelvuldiger, maar tevens steeds oppervlakkiger. Hoe meer er gesproken wordt, hoe minder er gezegd wordt! Pas in de diepte van ons hart vinden we onze band met de naaste terug. Alleen als we God in ons vinden, kunnen we ons verbonden weten met de naaste die ook God in zich draagt. Dan bevinden we ons in het hart van de Kerk en het midden van de wereld.

Moge deze kluis voor jullie, zusters, een uitdaging en een uitnodiging zijn. Een uitnodiging om hier God te zoeken en een uitdaging om Hem ook buiten de kluis te vinden. Misschien mag ik het zo zeggen: moge deze kluis op en duur zichzelf overbodig maken omdat u allen de kluis in uw hart gevonden hebt, waar u Hem dag en nacht, ononderbroken kunt eren en loven. Moge de Heilige Geest Christus in u vormen tot lof en eer van de Vader. Amen

Ochtendprogramma 23 november 2024

Voettocht St. Gerlach – Regina Pacis

07.45 uur: vertrek Vrienden van St. Gerlach vanaf de parochiekerk te St. Gerlach aan de Onderstestraat 1 te voet naar het klooster Regina Pacis in Valkenburg door Ingendaal.

08.45 uur: aankomst bij de priorij Regina Pacis in Valkenburg.

09.00 uur: H. Mis in de slotkerk van de priorij Regina Pacis.

10.15 uur: inzegening van de fruitboomgaard en strooien over het weiland van gewijd zand met daarna aanplant van 39 fruitbomen.

11.15 uur: terugtocht naar Houthem- St. Gerlach (te voet of met de auto).

12.15 uur: aankomst in Houthem bij het Heiligdom van St. Gerlach.

BLOEMBOLLEN VOOR ST. GERLACH (KRUISWEGPARK)

We hebben met de voor het kruiswegpark door Vrienden van St. Gerlach bijeengebrachte middelen bollen besteld om te planten in het plantsoen van het kruiswegpark en in het parkje eromheen:

NAAM PLANT	AANTAL	TOELICHTING (teksten afkomstig van www.sterkebollen.nl)
Parkje		
Witte Anemoon	50	Ondanks dat de Anemone nemorosa massaal kan verwilderen, komt deze soort vaak maar lastig op gang. Plant ze op de juiste plek: hoe meer ze zich 'thuis voelen', hoe beter de kans van slagen is. Een mooi resultaat kan een jaar tot enkele jaren duren. De soort is dus niet geschikt voor wie direct veel kleur wil.
Daslook	20	Geef Daslook altijd een eigen plek waar ze haar gang kan gaan. Plant Daslook nooit in een bloembollenweitje omdat ze binnen 5 jaar te sterk zal gaan overheersen. De bol van Daslook is gevoelig voor uitdroging: wij leveren haar daarom in een geperforeerde polyzak mét aarde. Plant haar zo spoedig mogelijk. Eventjes bewaren kan wel, maar dan wel in de koelkast (vorstvrij). Allium ursinum is inheems in Europa en West-Azië. Binnen Nederland komt Daslook op verschillende plekken in het wild voor. Het meest massaal is Daslook te zien in Zuid-Limburg, in het dal van de Geul.
Amerikaanse look	25	Allium unifolium in een kleinbloemige Allium uit West-Amerika. Allium unifolium komt in het voorjaar maar traag op gang (we konden dit lookje wel uit de grond kijken!) en is daarmee een laatbloeier, maar zeker niet ondergeschikt. De soort verwildert goed op zonnige plekjes en blijft laag. Allium unifolium is inheems in de kustgebergten van Californië, Oregon en Baja California.
Aronskelk	20	Bij de Arum of Aronskelk verschijnen in de herfst de bladeren waarna zij wintergroen de winter in gaat. In april/mei komen de lichtgroene kelken te voorschijn. In zomer sterft het blad van de Aronskelk af en verschijnen de oranje-rode bessen.
Lelietje ter Dalen	20	Het bekende Lelietje der Dalen of Convallaria majalis: een makkelijke bodembedekker voor in de halfschaduw of schaduw. Convallaria majalis bloeit in april met geurende witte bloemen. Dit Lelietje der Dalen wordt in Duitsland gekweekt. Ze is iets groter dan onze eigen inheemse. De bloem is ook wat groter en daarmee valt ze zeker op! De Convallaria majalis komt traag op gang, maar als het eenmaal is aangeslagen groeit het ook goed dicht! Onkruid maakt dan weinig kans. Door ze dicht op elkaar te planten is de bodem eerder begroeid. Wij raden aan om minimaal 12 stuks per vierkante meter te planten. Wij leveren het Lelietje der Dalen in een plastic zakje met bladaarde. Strooi deze bladaarde uit bij het planten. Na ontvangst direct planten of tijdelijk in koelkast (vorstvrij) bewaren.
Sneeuwkllokje	50	De kleine bolmaat van de Galanthus elwesii of Grote sneeuwkllok is er speciaal om voordelig véél bollen aan te planten. Hou er rekening mee dat deze kleine bolmaat niet altijd het eerste jaar bloeit. Het is daarom goed om kleine bolmaten samen met de standaard bolmaat te planten! Bolmaat: 4/5 mm (ipv 6+mm). Beschrijving Groot sneeuwkllokje: Onze

		bostuin is in januari wit van de Galanthus elwesii of Grote sneeuwklok. Galanthus elwesii bloeit wel een maand eerder dan het gewone sneeuwklokje, Galanthus nivalis. Het Groot sneeuwklokje is zeer geschikt voor in een stinzenwei of voor onder bladverliezende bomen en struiken maar kan ook zeer zonnig en warm staan. Om de paar jaar kan een pol sneeuwklokjes gescheurd en uitgeplant worden. Zo kan binnen een paar jaar een veldje sneeuwklokjes gerealiseerd worden!
Graslandje		
Boerenkrokus	100	De 'Barr's Purple' is een boerenkrokus cultivar met een violet tintje. De stamper en meeldraden zijn ten opzichte van de buitenste bloembladeren relatief groter dan bij de soort Crocus tommasinianus en vallen daarmee extra op. De Crocus tommasinianus 'Barr's Purple' staat dicht bij de botanische soort Crocus tommasinianus, vermeerderd en verwildert net zo gemakkelijk en is daarmee geschikt om massaal aan te planten.
Bonte krokus	25	Crocus vernus is een burgerlijke Krokus die in gemeenteplantsoenen wordt toegepast; desalniettemin mag ze er ook in de tuinen zijn! Crocus vernus 'Jeanne d'Arc' is een rijkbloeiende Bonte Krokus met prachtige opvallende oranje meeldraden. De Krokus is zeer geschikt voor verwildering en kan ook prima in potten worden toegepast. Ideeetje: plant Crocus vernus 'Jeanne d'Arc' met Crocus vernus 'Vanguard' (Bonte krokussen) en Crocus flavus (Gele krokus) samen!
Narcis	40	Narcissus 'Garden Opera' is een relatief nieuwe cultivar (2006). 'Garden Opera' is een compacte narcis, 30 tot 35 cm hoog, met opvallende gele bloembladeren en een oranje trompet. De bloei valt in april/begin mei. Plant narcissen bij voorkeur in de zon, al verdragen ze de halve schaduw ook prima.
Vogelmelk	50	Ornithogalum balansae of Breedbladige Vogelmelk heeft compacte bloemen die prachtig groen/wit kleuren. Ornithogalum balansae bloeit al in maart en is een sterk bolgewas. Ornithogalum balansae is inheems in Noord-Oost Turkije op zo'n 2500 meter hoogte. Ze geeft in onze tuinen de voorkeur aan een wat zonnige plek.

Algemeen: stinzenplanten zijn een lust voor het oog én verschaffen de eerste vliegende hommels en bijen nectar en stuifmeel. Ze vertellen op een uitbundige manier dat de winter voorbij is. Bekende soorten zijn krokus, sneeuwklokje, blauw druifje en narcis, maar ook kievitsbloem en aronskelk zijn stinzenplanten. Het zijn verwilderde gewassen die bij kastelen, buitenplaatsen en stadswallen groeien en oorspronkelijk niet in de regio voorkomen. Veel van deze planten zijn elders in Nederland uitheems, maar in Zuid-Limburg inheems, zoals langs de boorden van de Geul. Op 10 november 2024 hebben we de eerste bollen al gepland. De rest volgt op de plantdag van 23 november 2024.

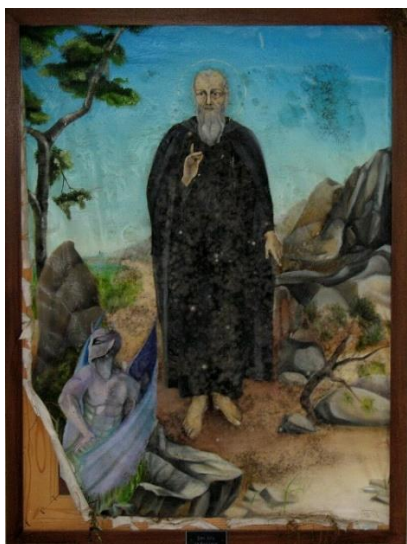
Middagprogramma 23 november 2024

12.15 – 13.00 uur: lunch in de parochiezaal Houthem-St. Gerlach

13.00 – 14.00 uur: aanplant van de bloembollen in het kruiswegpark

MIDDELEEUEWSE KLUIZENAARS: DE CAMALDULENZERS

In onze Nieuwsbrieven 17 en 18 van maart en mei 2024 was er aandacht voor de kluizenaars uit de 3^e en 4^e eeuw en voor de kluizenaars uit het Maasdal in de tijd van St. Gerlach. In deze derde bijdrage uit een serie over kluizenaars kijken we weer naar de tijd van St. Gerlach maar dan vanuit Europees perspectief. De twaalfde eeuw, de eeuw waarin St. Gerlach in zijn kluis in het Geuldal leefde, was de tijd van de hoogtijdagen van de kluizenaars in het Middeleeuwse Europa. Vanuit de oosterse traditie van kluizenaars uit de 3^e en 4^e eeuw schoten kluizenaars toen ook wortel in West-Europa. Dit begon in Italië in de 10^e en 11^e eeuw met de heilige kluizenaars Nilus van Grottaferrata, Johannes Gualbertus en Romualdus van Ravenna, de stichter van de orde der Camaldulenzers. Romualdus vestigde zich in de heuvels van Toscane bij Camaldoli. Aan de voet van deze heuvels leefde een kloostergemeenschap die de regel van St. Benedictus volgde. Hogerop in de beboste rotsen leefden kluizenaars in een eigen hut. Johannes Gualbertus vertrok uit die gemeenschap in Camaldoli om in Vallombrosa bij Florence een nieuw klooster voor een gemeenschap van kluizenaars te stichten. Het kan goed zijn dat St. Gerlach met deze kluizenaars in Toscane kennismaakte toen hij onderweg was naar Rome en zich zo ook zelf op het kluizenaarschap ging richten.

De Italiaanse kluizenaars

Links: Nilus van Grottaferrata. Midden: Romualdus van Ravenna, stichter van de orde der camaldulenzers, die met gebruikmaking van de regel van Benedictus van Nursia het kluizenaarsleven en de kloosterlijke gemeenschap met elkaar verbinden en zo ook wel witte Benedictijnen genoemd worden.

Rond het jaar 1000 werd door een tijdgenoot die Romualdus van Ravenna goed kende een soort leefregel voor de Camaldulenzers opgetekend, die van Romualdus afkomstig zou zijn:

Ga zitten in je cel als in het paradijs. Laat de wereld achter je en vergeet haar. Let op je gedachten, zoals een goede visser uitkijkt naar vis. Het pad dat je moet volgen is dat van de psalmen – verlaat dat pad nooit. Als je net bij het klooster bent gekomen en ondanks je goede wil niet bereikt wat je wil, neem dan elke gelegenheid te baat om psalmen te zingen in je hart en begrijp ze in gedachten. En als je gedachten afdwalen, geef dan niet op. Ga terug en richt je gedachten opnieuw op de woorden. Realiseer je boven alles dat God aanwezig is en blijf daar in dezelfde houding als iemand die tegenover de Heer staat. Maak jezelf helemaal leeg en wacht zittend, tevreden met de genade van God, net als het kuiken dat niets anders proeft en eet dan wat zijn moeder hem geeft.

De roep van de eerste kluizenaars uit de woestijn vond zo opnieuw gehoor. Ook in het heuvelland. Maar anders dan de oude Italiaanse kluizenaars, die zich in heuvels terugtrokken, leefden de kluizenaars in onze streken in de 12^e eeuw meestal bij ontginningen of langs wegen of bij bruggen of doorwaadbare plaatsen waar ze reizigers konden helpen. Ze leefden niet in eenzaamheid, maar kregen

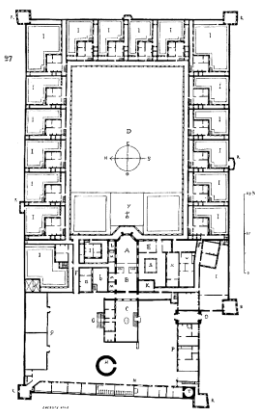
veel bezoek van reizigers en van mensen uit de omgeving. Ook de kluis van St. Gerlach lag langs een belangrijke weg en ook hij werd vaak door mensen uit de omgeving bezocht. Ze vroegen hem om raad en hij deelde met hen het weinige aan eten en drinken dat hij had. Deze kluizenaars hadden vaak conflicten met de georganiseerde geestelijkheid van die tijd. In het leven van St. Gerlach ging het specifiek om de kanunniken van de proosdij in Meerssen, waaronder Houthem toen viel. Een keuze voor het leven als kluizenaar in eenvoud en afzondering was in die tijd ook een protest tegen de gevestigde orde en tegen de rijkdom en wereldlijke betrokkenheid van de grote abdijen uit die tijd.

Afbeeldingen van Middeleeuwse kluizenaars

De kluizenaars uit de 12^e eeuw worden in de kunst vaak afgebeeld met een stok, die hun zwerversbestaan, maar misschien ook hun magische kracht, symboliseert. Hun blote voeten en harige kleding van dierenvelen laten hun puurheid zien en hun minachting voor de wereld. Voor deze kluizenaars was vuilheid een deugd. Ook St. Gerlach is vaak op deze wijze afgebeeld.

Behalve de kluizenaars die net als St. Gerlach in hun eentje in een grot of bij een boom leefden, waren er in de tijd van St. Gerlach ook kluizenaars die in een klooster in hun kluis in afzondering leefden en die alleen op zondag met de andere kluizenaars uit het klooster bijeenkwamen. Het gaat dan om monniken van de hierboven genoemde orde der Camaldulenzers of van de bekendere Kartuizer orde. Een variant op deze kartuizerkloosters vormen de kloostergemeenschappen die in hun tuin een kluis inrichten, zoals onder andere bij de slotzusters in het klooster Regina Pacis het geval is, waarover u in deze nieuwsbrief meer kunt lezen. Zij zijn geen kluizenaresen in strikte zin, maar zij hebben wel de mogelijkheid van tijdelijke afzondering in een (aan St. Gerlach gewijde) kluis in hun kloostertuin.

Het kluizenaarsklooster

Links: plattegrond van het kartuizerklooster in Clermont (Frankrijk). Rond de kloostertuin bevinden zich 17 kluizen, elk met een eigen tuintje dat met een hoge muur gescheiden is van de kluis van de buurman-kartuizer. In Nederland waren er tot de reformatie diverse kartuizerkloosters. Maar alleen het klooster in Roermond wist de reformatie te overleven. Naar dit in 1783 gesloten kartuizerklooster begaven zich in 1786 de Norbertinessen van St. Gerlach samen met hun proost Silmen en de Houthemse reliekenschat¹ toen het klooster in Houthem voor hen werd gesloten en als lazaret voor het Franse leger werd ingericht. Sophia van Rochau, laatste priorin van St. Gerlach, overleed in 1813 in Roermond in dit klooster.

¹ Zie over deze reliekenschat: https://vriendenvansintgerlach.nl/images/rechts/2021/Presentatie_Relieken2012-2021.pdf

DE ROERMONDSE BEGRAAFCULTUUR 1870-1940

De Gerlachuslezing, die sinds 2018 jaarlijks plaatsvindt naar aanleiding van de zomertentoonstellingen in het heiligdom van St. Gerlach in Houthem, had dit jaar de begraafcultuur in Roermond tussen 1870 en 1940 als onderwerp. De lezing werd op 14 oktober in de parochiezaal verzorgd door Maurice Heemels, die in 2016 op dit onderwerp promoveerde aan de Universiteit Maastricht met een proefschrift met als titel "Op den akker des doods, waar allen gelijk worden". Heemels bleek een begaafd spreker die het onderwerp levendig en met veel anekdotes presenteerde.

Voorgeschiedenis

De lezing ging met name over de Roermondse algemene begraafplaats 'Nabij Kapel in 't Zand'. Maar Heemels begon zijn verhaal met het graf van St. Servaas in de Servaasbasiliek in Maastricht. Tot ongeveer het jaar 250 na Christus werden in onze contreien overledenen naar Romeins gebruik gecremeerd, maar vanaf dan ontstaat geleidelijk een christelijke begraafcultuur. Bij het graf van de in 384 overleden St. Servaas ontstaat in de laat-romeinse en Merovingische tijd op het Vrijthof een grafveld. Bisschop Monulfus bouwt twee eeuwen later boven het graf van St. Servaas een gedenkkapel die uit zou groeien tot de St. Servaaskerk. Rond het graf was een verering van deze figuur ontstaan. Ook de parochiekerk van St. Gerlach is boven een graf van een heilige, St. Gerlach, gebouwd. Rond de graven van heiligen en martelaren ontstonden grafvelden. Mensen wilden namelijk begraven worden bij heiligen (ad sanctos). Vanaf ongeveer het jaar 1000 werden de kerken zo tevens begraafplekken.

Liefst wilde men begraven worden dichtbij het koor, waar dagelijks door priesters gebeden en gecelebreerd werd, en anders in de zijbeuken. Degenen die zich een graf in een kerk financieel niet konden permitteren werden begraven buiten de kerk op het kerkhof. Dat kerkhof was in feite een parkje waar her en der kruisen stonden, een park zonder paden of ordening van graven. Heemels liet een prent (ca. 1740) van Jan de Beijer zien waarop zo een 'rommelig' kerkhof te zien is. Pas in de loop van de 19^e eeuw ontstonden de gestructureerde kerkhoven, zoals we die nu kennen.

Voorbeeld van een rommelig 18^e-eeuws kerkhof te Hoensbroek (prent Jan de Beijer)

De ontwikkeling naar gestructureerde kerkhoven begon toen men aan het einde van de 18^e eeuw het begraven in en rond kerken in de stadscentra onhygiënisch begon te vinden. De lijkgeur werd – naar we nu weten onterecht – als bron van ziekte beschouwd. In de Oostenrijkse delen van Limburg, waartoe Roermond behoorde, kwam er in 1784 een verplichting voor de wat grotere plaatsen om nieuwe begraafplaatsen aan te leggen buiten de stad. Zo werd in Roermond in 1785 de begraafplaats ‘Nabij Kapel in ’t Zand’ geopend, op een plek waar in die tijd al een kleine joodse begraafplaats lag. De circa 15 kerkhoven bij de kerken en kloosters in de Roermondse binnenstad konden na opening van die nieuwe algemene begraafplaats gesloten worden.

De nieuwe begraafplaats

Aanvankelijk waren er op de nieuwe begraafplaats vooral koopgraven met eeuwigheidsrechten. Er werden vanaf 1858 imposante grafkelders gebouwd, waar tot wel 25 overleden familieleden in begraven konden worden. De nieuwe begraafplaats werd geleidelijk vergroot. In 1857-1858 maakt de architect Pierre Cuypers een plan voor de uitbreiding van de begraafplaats met paden en vakken, waarna de vakken vanaf 1870 in klassen werden ingedeeld. Er kwamen in het nieuwe deel ook huurgraven. In 1887 werd de bisschoppelijke grafkapel in het midden van de begraafplaats gebouwd. Sindsdien worden daar de Roermondse bisschoppen, zoals onlangs nog mgr. Smeets, begraven.

Begrafenisstoet (linksonder) op de Markt in Roermond onderweg naar de kerk voor de begrafenis

In de periode die door Heemels is onderzocht (1870-1940) waren er maar liefst 14.000 begrafenissen in Roermond. Heemels onderzocht voor de begraven mensen welke beroepen in welk vak (klasse) van de begraafplaats begraven werden. Hij stelde vast dat de begraafplaats door zijn indeling in vakken met klassen in feite een spiegel van de maatschappelijke ordening was. Behalve de fraaie grafkelders waren er bijvoorbeeld ook vele eenvoudige houten kruizen voor de vierde (laagste) klasse. Niet alleen de graven, maar ook betaalde H. Missen en de indeling van kerkbanken kenden zo een systeem van klassen. Ook bij begrafenisstoeten was er sprake van een sociale afspiegeling. Heemels toont beelden

van een begrafenisstoet van de Roermondse burgemeester Geradts (1893). Een lange rij mannen loopt mee (vrouwen en kinderen zonder vormsel zaten al in de kerk). Op de hoofdallee naar de Bisschoppenkapel werden overledenen met een koets naar het graf gebracht. Arme mensen werden met een kar of baar gebracht. Zowel de gemeente, die de algemene begraafplaats beheerde, als de Kerk vonden deze indeling in klassen kennelijk niet bezwaarlijk. Kritiek van burgers kwam er slechts sporadisch tegen deze indeling van de begraafplaats en kerkdiensten en de legitimatie van de klassenmaatschappij die daaruit sprak, zoals rond 1870 van de Roermondse schrijver Emile Seipgens in zijn gedicht 'Ut geldj'.

Kunststijlen

Een ander aspect van de begraafplaats zijn de kunststijlen. Roermond was in het begin van de 20ste eeuw een stad met diverse ateliers die bij het maken van grafmonumenten betrokken waren, zoals die van steenhouwers en van smeden. Op de begraafplaats zijn diverse kunststijlen te zien. Vanaf de jaren dertig is de Art Deco dé grafstijl. Voor die tijd kwamen vooral veel graven in de stijl van het neoclassicisme voor. Ondanks dat Roermondenaar Cuypers de bekendste voorvechter van de neogotiek in Nederland was, komen graven in deze stijl op de Roermondse begraafplaats relatief weinig voor. En voor protestanten en Joden was die stijl sowieso te katholiek. Pierre Cuypers is zelf bij een neogotisch graf, grenzend aan de Bisschoppenkapel, begraven. Zo kon hij op de Dag des Oordeels bij het opstaan uit de dood naar het oosten kijken naar het heilig Jeruzalem dat zal neerdalen. De Bisschoppenkapel heeft immers de vormen van Jeruzalem zoals beschreven in de Apocalyps van Johannes. Ook zijn er op de begraafplaats neoromaanse graven geïnspireerd op de Roermondse Munsterkerk, zoals het graf van de heer Steffens. Steffens was directeur van het postkantoor. Om die reden staan enkele posthoorns op zijn graf. Weer een blijk van het statusdenken uit die tijd. Heemels laat enkele afbeeldingen van grafstijlen zien.

De begraafplaats als spiegel van de samenleving

De centrale stelling van Heemels proefschrift is dat de begraafplaats is te beschouwen als een 'spiegel' van de levende stad Roermond tussen pakweg 1870 en 1940. De levende stad wordt weerspiegeld in de 'dode stad' (necropool) die de begraafplaats is. Sociale verschillen bleven na de dood op de begraafplaats zichtbaar. Op de begraafplaats werden dus niet allen, zoals wel eens wordt gezegd, gelijk.

Begraafplaats en begraafcultuur worden door Heemels gebruikt om een beeld op te roepen van de samenleving die Roermond toen was. Het was een provincieplaats waar men niet voorop liep voor vernieuwing en waaratholicisme zó diep geworteld was dat je na je dood niet hoefde te bewijzen dat je katholiek was. Maar het was ook een plaats waar de gemeente en de kerk op de begraafplaats, bij uitvaarten en bij H. Missen voor het zielenheil sociale verschillen in stand hielden. De standsbewuste en statusgevoelige inwoners van Roermond konden hun positie etaleren in (kerkelijke) rituelen na het overlijden en op de begraafplaats. Onderstreept werd zo het beeld uit de literatuur van Roermond van een 'standenstad met een proletarische achterhoede'. De begraafplaats als 'spiegel van de samenleving' raakte weliswaar beschadigd door de tand des tijds, maar zij heeft haar karakter niet verloren. Je ziet op de begraafplaats nog steeds de stad Roermond zoals die toen was.

Heemels gaf aan het slot van zijn lezing aan dat hij niet wil zeggen dat die afspiegeling van de samenleving slecht of goed is. Hij ziet haar vooral als een teken van de tijd. Het was toen normaal dat mensen werden ingedeeld in hokjes. Dat zijn we gelukkig steeds minder gaan doen de afgelopen eeuw, zodat we toch gelijk worden na de dood, aldus Heemels. Maar dat vindt hij vooral als mens. Als historicus en liefhebber van begraafplaatsen wordt het volgens hem zo wél wat saaier...

Boven: het grafmonument van de heer Steffens op de begraafplaats te Roermond, dichtbij de bisschoppelijke kapel (rechts). Steffens was inspecteur der posterijen en directeur van het postkantoor van Roermond. Dit is terug te zien in de afbeelding van een posthoorn, linksboven het familiewapen. De heer Steffens overleed op 3 oktober 1899. Opvallend is ook het fraaie smeedwerk. Niet alleen steenhouwers maar ook smeden profiteerden van opdrachten van de elite van Roermond.

ADVENTSCONCERT IN DE ST. GERLACHUSKERK

17 NOVEMBER 2024 OM 15 UUR

17 november 2024 om 15.00 uur Adventsconcert door Kapellmeister Ensemble, bestaande uit:

Kristien Nijs, sopraan

Marieke Vos, barokviool en

Denis Roosen, orgel.

Werken van:

Johann Sebastian Bach, Dietrich Buxtehude, Georg Friedrich Händel, John Playford, Johann Nicolaus Hanff en Christoph Graupner.

Toegang: vrijwillige bijdrage

Het Kapellmeister ensemble uit België geeft in de Sint Gerlachuskerk te Houthem een concert met muziek voor de advent en kerst.

Het Kapellmeister ensemble staat voor het repertoire van Duitse barokmuziek en wil op historische én verfrissende wijze de muzikale kern naar het publiek overbrengen: ontroering en reflectie, spektakel en verwondering.

Zo houden solocantates en kamermuziek het evenwicht tussen het religieuze en profane, het meditatieve en het concertante. Het barokensemble werd door organist/klavecinist Denis Roosen en violiste Marieke Vos in 2018 opgericht.

Het vergroot of verkleint de bezetting projectmatig en focust op bekende en minder bekende kapelmeesters uit de hoog- en laatbarok. De bezetting van het ensemble bestaat nu uit Kristien Nijs, sopraan, Marieke Vos, barokviool en Denis Roosen, orgel.

Zij brengen een kleurrijk en boeiend programma met vroeg-adventsmuziek en delen uit de Messiah.

Kapellmeister staat voor het repertoire van Duitse barokmuziek en wil op historische én verfrissende wijze de muzikale kern naar het publiek overbrengen: ontroering en reflectie, spektakel en verwondering. Zo houden solocantates en kamermuziek het evenwicht tussen het religieuze en profane, het meditatieve en het concertante. Het barokensemble werd onder impuls van organist/klavecinist Denis Roosen en violiste Marieke Vos opgericht in 2018. Het vergroot of verkleint de bezetting projectmatig en focust op bekende en minder bekende kapelmeesters uit de hoog- en laatbarok. Zo passeren ronkende namen als Buxtehude, Telemann, Händel en Bach de revue, maar komen ook componisten als Graupner, Heinichen en Mattheson in de belangstelling. Kapellmeister kiest deze meesters als centrum vanuit een groot respect en fascinatie voor de Duitse barokke toonspraak en het volstemmige continuo-spel. Het reflecterende karakter van het woord in de cantates, afgewisseld met het virtuoze, concorderende element in de kamermuziek brengt de voornaamste muziekvormen uit deze periode tot leven: concerto, sonate, suite en cantate.

Samenwerkingen met het Mechels Kathedraalkoor (2022) en Quilisma ensemble (2023) zorgden voor uitverkochte concerten van Buxtehudes 'Membra Jesu Nostri' in de passietijd. Met koor Amicantus o.l.v. Alexander Schneider speelde Kapellmeister het Requiem à 5 van M. Cazzatti mee. Daarnaast blikt het ensemble terug op meerdere uitvoeringen van het beroemde Stabat Mater van Pergolesi in een solistische bezetting.

Meer informatie: <https://www.kerkconcertenhouthem.nl/concert-agenda/>

Fascinerende kinderkleding, een reis rond de wereld

(tentoonstelling 20 november 2024 – 16 februari 2025)

Van 20 november 2024 tot 16 februari 2025 vindt er in het Heiligdom St. Gerlach te Houthem de expositie 'Fascinerende kinderkleding, een reis rond de wereld.' plaats. Aan de hand van traditionele kinderkleding uit de collectie van Monique Derwig wordt de bezoeker meegenomen op een reis rond de wereld. Men kan kennismaken met de grote diversiteit in traditionele kleding en de gebruiken, die hiermee gepaard gaan. Ook worden toegepaste technieken getoond. Traditionele kleding kan door individuen of groepen gebruikt worden om zich te definiëren en hun eigen identiteit uit te drukken. Ze kan overgangsrituelen markeren en vormt een waardevol cultureel erfgoed. Traditionele kleding vertelt iets over de drager, zijn leefgemeenschap, de tijd waarin hij/zij leeft/ leefde.

Deze expositie is mede opgezet om de waardering voor andere culturen te bevorderen en diversiteit en intercultureel begrip te stimuleren. Wilt u uw hart ophalen aan het bekijken van met liefde gemaakte kunstwerken, dan bent u hier op het juiste adres.

Heiligdom Sint Gerlach
Norbertinessenhof 1
6301 KM Valkenburg aan de Geul
20 november 2024 tot 16 februari 2025
Openingstijden 10.00 – 16.00
Toegang gratis

Aanvragen voor een rondleiding of lezing kunnen ingediend worden via:
moniquederwig@gmail.com